

J
a
n

š
m
í
d

OŽIVENÉ KRÁSY VLASTI



Knihy Jana Šmída

3

PODPORUJTE NAKLADATELE
PŘÍMÝMI NÁKUPY
NA JEHO ESHOPU

knihy, CD, DVD
a unikátní digitální produkce
za nejlevnější ceny

www.eshop.carpe.cz

Děkujeme a vážíme si vaší přízně!

Jan Šmíd

Oživené krásy vlasti

Carpe diem
2017

Jan Šmíd

Oživené krásy vlasti

Používání elektronické verze knihy je umožněno jen osobě, která ji legálně nabyla, a jen pro její osobní a vnitřní potřeby v rozsahu stanoveném autorským zákonem. Elektronická kniha je datový soubor, který lze užívat pouze v takové formě, v jaké jej lze stáhnout z portálu nebo v aplikaci. Jakékoliv neoprávněné užití elektronické knihy nebo její části, spočívající např. v kopírování, úpravách, prodeji, pronajímání, půjčování, sdělování veřejnosti nebo jakémkoliv druhu obchodování nebo neobchodního šíření, je zakázáno! Zejména je zakázána jakákoliv konverze datového souboru nebo extrakce části nebo celého textu, umístování textu na servery, ze kterých je možno tento soubor dále stahovat, přitom není rozhodující, kdo takovéto sdílení umožnil. Je zakázáno sdělování údajů o uživatelském účtu jiným osobám, zasahování do technických prostředků, které chrání elektronickou knihu, případně omezují rozsah jejího užití. Uživatel také není oprávněn jakkoliv testovat, zkoušet či obcházet technické zabezpečení elektronické knihy.

Všechna práva vyhrazena.

Tato publikace ani její část nesmí být publikována, uchovávána v rešeršním systému nebo přenášena jakýmkoli způsobem (včetně mechanického, elektronického, fotografického či jiného záznamu) bez předchozího souhlasu nakladatelství.

No part of this may be reproduced in any form or by any electronic or mechanical means including information storage and retrieval systems, without permission in writing from the author. The only exception is by a reviewer, who may quote short excerpts in a review.

© Jan Šmíd – dědicové c/o DILIA, 1972

© Carpe diem, 2017

www.carpe.cz

Made in Moravia, Czech Republic, EU

ISBN 978-80-7487-205-1 (pdf)

ISBN 978-80-7487-206-8 (epub)

ISBN 978-80-7487-207-5 (mobi)

O autorovi



Jan Šmíd (1921–2002) byl autorem humoristických a detektivních novel a historických románů. Pocházel z dělnické rodiny, jeho otec byl původně námořníkem. Vystudoval obchodní akademii, po maturitě pracoval jako účetní ve Velkokupeckém podniku bratří Vodičkových. Za nacistické okupace byl totálně nasazen v továrně Eta v Praze. Po roce 1945 pracoval jako grafik a účetní, v roce 1959 se stal redaktorem časopisu Svět motorů. V letech 1965–70 studoval Fakultu sociálních věd a publicistiky UK. Po obhájení diplomové práce byl před státnicemi vyloučen ze studia za články proti okupaci Československa. Státní závěrečné zkoušky vykonal dodatečně v roce 1971. V roce 1981 odešel Jan Šmíd do důchodu a od té doby se soustavně věnoval literatuře. V roce 1990 se stal předsedou české sekce AIEP (autorů detektivní a dobrodružné literatury).

V jeho díle vynikají tři okruhy: humoristické romány, historický cyklus a detektivní prózy. Všechna díla ukazují Šmídovu mnohostrannost, schopnost respektovat zákonitosti žánru, ale uchovat si rovněž svěbytný rukopis v tak různých žánrových oblastech. Mezi nejznámější Šmídovy tituly patří trilogie *Čisté radosti mého života*, *Návrat čistých radostí* a *Údolí nejčistších radostí*.

*...pojedete-li někdy do Nizozemska,
nezdržujte se zbytečně prohlížením
obrovských pláten Franse Halse, na kterých
mistrovským způsobem zobrazil důstojníky
a jinou honoraci, ale zůstaňte, prosím vás,
celé odpoledne v krásné a dojemné budově,
již dobří haarlenští měšťané postavili
pro městské starce. A až budete sedět, ani
nedutajíce, ve dvou malých pokojích, v nichž
jsou nejlepší díla tohoto ohromného mistra,
uvidíte něco skoro zázračného.*

Hendrik Willem Van Loon

ÚVODEM

Také já vás zavádím do takových pokojů, kde je krása překvapivější a bezprostřednější a také tišší. Cesta za nimi je mnohdy podivuhodná, plná nečekaných dobrodružství, nenadálých poznání. Jméno Bedřich Bridel mně mnoho neříkalo. Věděl jsem, že to byl barokový básník, ale v paměti mně z dob studií žádný z jeho veršů neuvízl. Vydal jsem se po velice skromných stopách, které zanechal, jen váhavě a objevil jsem nejen básníka, ale i člověka s nesmírnou mravní silou, ušlechtilého, nezištného, obětavého. Znal jsem stejně s vámi Rybovu Vánoční mši, ale jak málo jsem znal jejího autora. Nebo jsem náhle shledal, že se moji hrdinové spolu setkali; ve skutečnosti, navštívili stejné místo, jeden o druhém psal, třetí bydlil v místě, které čtvrtý kdysi opustil, jiný ovlivnil svými myšlenkami opět dalšího. Václav Hanka zapůsobil na Karla Hynka Máchu, že (podle Sabiny) prohlásil: *Nic na světě se mi tak pevně nevštípilo v srdce a paměť jako píseň Na, ty naše slunce, Vyšehrade tvrd! a žádná báseň mnou ještě tak mocně nepohnula.* Po Hankově smrti napsal Jan Neruda, že jeho domovem, působištěm i zábavou byly

knihovní síně a archívy muzejní a že každý Čech znal ctihodnou jeho tvář. Starý pan Svoboda sloužil v roce 1860 v Ivančicích s otcem Alfonse Muchy, odstěhoval se do New Yorku a provdal dceru za houslistu Newyorské filharmonie Kovačříka, procházejícího z české rodiny ze Spillvillu ve státě Ohio. U něho bydlil za svého amerického pobytu Antonín Dvořák a u něho našel útočiště a kousek domova i Alfons Mucha. Bezmála celý Olymp s Afroditou, Héfaistem, Áreem, Hérrou, Athénou, Flórou si dali dostaveníčko v zámeckém parku v Jaroměřicích nad Rokytnou, aby si vyslechli naši první operu, Amor zaletěl z nástěnných fresk v Náměstí nad Oslavou do příběhu Philippiny Welserové a Ferdinanda Tyrolského, opět Hanka varuje Oldřichovu Boženu slovy své opery ...*dívko modrooká, neseďavej u potoka, dívčino modrooká, neseďavej tam* a jeho žežulka kuká v básních Karla Hynka Máchy a luna z Jaroslava je v Máji tak bledě jasná, jasně bledá.

Vybral jsem si své příběhy stejně náhodně jako postavy Vítězslava Nezvala „strhla zatáčka do jedné ulice“. Předkládám vám někdy delší, někdy kratší, někdy jenom docela kratičký úsek života svých postav, neboť tato knížečka není a ani nemůže být biografiemi. Zabírá jenom různě dlouhé časové úseky, ve kterých se dotkly na své životní pouti některého místa, možná docela nepatrného, hluboce ukrytého mezi Památkami s velkým P, jež každý zná, viděl je a navštívil nebo o nich alespoň slyšel. Je dávno zapomenuta pamětní deska Bedřicha Bridela, málokdo zná počápek hřbitůvek, se kterým byl tak tragicky spjat Jan Neruda. Až budete číst jméno Petr Brandl, zavede vás paměť k jeho vrcholným dílům do zšeřelých chámů nebo k jeho vlastní podobizně do Národní galérie, já vás povedu k obrazu, o kterém jste možná nikdy neslyšeli.

Je to výběr skutečně velice subjektivní. Ale jinak vybírat nelze. Chodil jsem kolem památníků naší historie právě tak jako vy a nyní vám předkládám svůj výběr právě těch, které mne zaujaly natolik, že jsem se nechal *strhnout do jedné ulice*, zatímco vy jste zabočili o ulici dál. Možná jsem se někde zmýlil a jistě

byste mně mohli vytknout, že jsem – kupříkladu u K. H. Máchy nebo u V. Hanky – nepoužil všech dostupných materiálů. Jsou jich stovky, tisíce. Já použil jenom některé, ty jež mají vztah k onomu vybranému úseku života, k oné době, ve které vznikala jejich díla, a více jenom si všimal atmosféry, která je obklopuje. Ta samozřejmě nepůsobí na každého stejně, a proto vám řeknu jenom nejnutenější a zanechám vás samotné. Jen ještě maličkost. Nenechte se ve svém prožitku nikým ovlivnit. Díváte-li se na krajinu, obraz, posloucháte-li hudbu, tyčí-li se nad vámi římsy či arkády, stojíte-li před opracovaným kamenem, nad jehož tvary se vám tají dech, nic nedbejte na to, že někdo jiný říká – byť by to byl kdokoliv – že je to špatné. A říká-li vám – kdokoliv – že právě tohle je pravé umění, a vám se ty barvy, formy, slova básně, opracovaný mramor nelíbí, pak odejděte.

Nedejte ani na tuto knížku. Ne – dejte na ni, ale jenom potud, že se půjdete podívat na místa, která vám nabízím. A že si v ní přečtete to málo o člověku, který se vymkl době a šel sám vpřed (jako Karel Hynek Mácha), který zůstal za ní (jako Alfons Mucha), který šel s ní (jako Jakub Jan Ryba), o době, ze které vznikl nový sloh.

Ostatní již pocítíte sami.

*Sevřela srdce předtucha,
jak když se zmije stočí,
je mně, jak smrt by hleděla
z Tvých – ach, tak krásných očí.
Nechť však mně láska ustele
předčasně na hřbitově –
musíš, když již ne na prsou,
kvést aspoň na mém rově.*

Jan Neruda

NEJVĚTŠÍ LÁSKA JEHO ŽIVOTA

Jsou velikáni, o jejichž milostném životě se mluví zcela nepokrytě, neboť vstoupili ve stav manželský, žili spořádaným životem rodinným a ke druhému pohlaví se chovali vždy zdvořile, popřípadě i roztomile, leč v každém případě korektně. Potom ti, o jejichž milostném životě se mlčí. Naopak jsou zase takoví, o jejich milostném životě se píše, popřípadě o něm píše oni sami, jako kupříkladu Guy de Maupassant či Giovanni Giacomo Casanova. Životy dalších byly bohaté, plné smyslných dobrodružství a erotických zážitků, jež jim byly inspirací a pronikly do jejich obrazů, básní, novel, románů, písní, do celoživotní tvorby. Jen málokterý z nich vyvázl z těchto avantýr tak úplně bez šrámu a mnohý si jenom přikládal další a další milostné vztahy jako léčivé obklady na nikdy nezhojenou ránu. I když ji nemohl zahladit, alespoň pod obvazy nebyla vidět její hloubka.

Jsou ovšem také takoví, o kterých co psát prostě nebylo. Jejich tvorba byla odlehlá erotickým vášním a prostá vši smyslností, stali se národními hrdiny a z jejich života proniklo do biografické literatury jenom to, co mohlo být příkladem pro dívky a chlapce z padesátých let minulého století. Ponechme stranou, nakolik máme právo tuto svatozář potrhat (nakolik k tomu máme také dostatek hodnověrných dokladů), a vyberme si k našemu dnešnímu

vyprávění muže, o němž řekl Přemysl Pražák, že *vůbec neměl mnoho štěstí v životě, ale nejméně ho měl v životě citovém* – Jana Nerudu.



Pomník s nápisem „Naší Rézince“ na počápešském hřbitůvku, pod nímž Terezie Marie od osmnácti let čeká na svoji velkou lásku

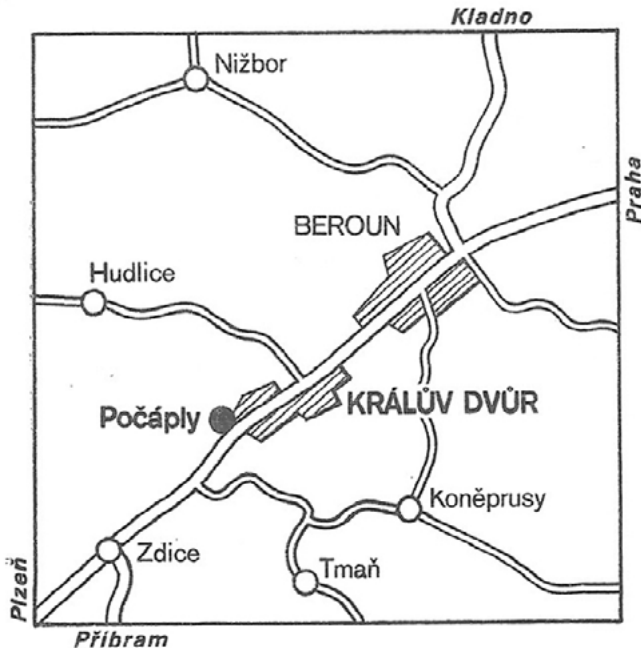
Myslím, že Přemysl Pražák neměl tak docela pravdu. Citový život Jana Nerudy byl neobyčejně bohatý, neustále se vyvíjel, neustále nalézal nové a nové podněty, nikdy neustrnul natolik (nebo možná nedostoupil takové výše), aby zůstal při jednom objektu, při jedné ženě.

Snad to byla...

Jan Neruda měl – snad mnoho, snad málo – prostě několik lásek, jež známe více méně podrobně z literatury: Annu Holinovou, Karolínu Světlou, Annu Tichou, Lídu Schmidtovou, Boženu Vlachovou. Jména podivuhodných vlastních osudů, jména, která většinou známe jenom proto, že po určitou část svého bytí zaplňovaly život Jana Nerudy. Na počátku našeho vyprávění

měl za sebou již lásku k Anně Holinové a jeho city ke Karolině Světlé procházely zenitem. Bylo mu dvacet osm let.

Terezii Marii Macháčkové bylo patnáct.



Osud jí určil kratičký život, ale veliké poslání. Stala se největší láskou Jana Nerudy, láskou, na kterou nikdy nezapomněl. Byl z dvojčat, dcer poslance českého sněmu Josefa Macháčka, u jehož stolu Bedřich Smetana *už leta bůhví kolik tak vesele a rozmanitě se nebavil*. Téhož Macháčka, který v r. 1860 spolu s Ladislavem Riegrem předložil císaři známé memorandum, zdůrazňující politické a kulturní požadavky českého národa. Podle Nerudova vyjádření byla ta rodina *elegantní reprezentací našeho češství*. Můžeme říci, že to bylo výstižné přirovnání, protože Josef Macháček vlastnil cukrovar ve Zdicích, a tak na tu eleganci měl dost peněz. Z manželství s Marií Sklenářovou (to jméno je velice důležité, neboť měla bratra Josefa, který se stal

manželem herečky Otýlie Sklenářové-Malé, a ta jednak umožnila Terezii Marii vstup na jeviště a jednak si jejím prostřednictvím mohl Neruda s dotyčnou slečnou Macháčkovou dopisovat a snad se i setkat) se jim narodilo celkem 10 dětí, z nichž první byla dvojčata – drobné a nepříliš zdravé holčičky. Jména dostaly po své mamince a babičce – Marie Terezie a Terezie Marie a byli si až neuvěřitelně podobné. Tak, že sám Neruda byl na rozpacích a rozeznával je nikoliv očima, ale srdcem. Terezii Marii o tom poslal půvabnou báseň, která končí verši:

*Dvě v jedné hodině nám zrodily se děvy –
dvě? či jedna to? – to zrak můj dlouho neví
a srdce dlouho tuší, až ret bledna
v bojácném zapěl sobě šepotání:
Jste obě stejny – avšak jsi ty jedny
mně milejší o celé milování!!*

Celý kratičkový život Terezie Marie jako by měl jednom jediný význam – stát se silnou, trvalou inspirací jednoho z našich největších básníků. Výstižně o tom píše Přemysl Pražák: *Pro celkový svůj ráz mohla by tato láska být jen epizodou, a přece byla zážitkem tak hlubokým a silným, že svými důsledky poznamenala Nerudu skutečně na celý život. Necelý rok byl určen za časový rámeček jejího rozhoření a i tato krátká doba skrývá v sobě jen drobné útržky písemného styku milenců, kteří se k sobě nepřiblížili jinak než neviditelnými vlákny citové příbuznosti a vroucí náklonností srdcí. Tato skutečnost dodnes zvláště dojmá a právě nenaplnění lásky Nerudovy a Rézinčiny, lásky, která pro oba zůstala jen krásným snem, v jehož snění Rézinka zemřela a Jan se z něho probudil v trvalou citovou poušť, povznáší ji na něco nadčasově tklivého a živého.*“

Přítom měla Terezie Marie v rukou karty téměř bez trumfů. Na slavnosti svěcení prvního sokolského praporu, díla Josefa Mánesa, byla i Karolína Světlá. O ní píše Albert Pražák, že to byla *krásná žena vzácného ducha* a Přemysl Pražák již trochu

opatrněji, že byla *plné, vznosné postavy, výrazných očí a ušlechtilého vystoupení*. O Terezii Marii Macháčkové píše shodně, že byla blondýnka s rozkošným úsměvem, křehká jako jarní květina a že měla tvář plnou mladistvého půvabu a zasněné krásy, vroubenou dojata prokvétajícími vlasy a zářícíma, velkýma, hluboce modrýma a omamujícíma očima. Porovnáme-li oba popisy se zachovanými podobiznami, pak musíme doznat, že popis Terezie Marie se daleko více kryje se skutečností než u Karolíny Světlé. A to samozřejmě nebereme v zájmu objektivnosti na potaz popis Terezie Marie od Nerudy, který v ní viděl *vtělenou všechnu jarní svěžest, všechnu spanilost i ospalost poupěte, růžové červánky ranní na tvářích, bělomodré jitro na spánkách a vlhkou rosu v lesknoucích se očích*.



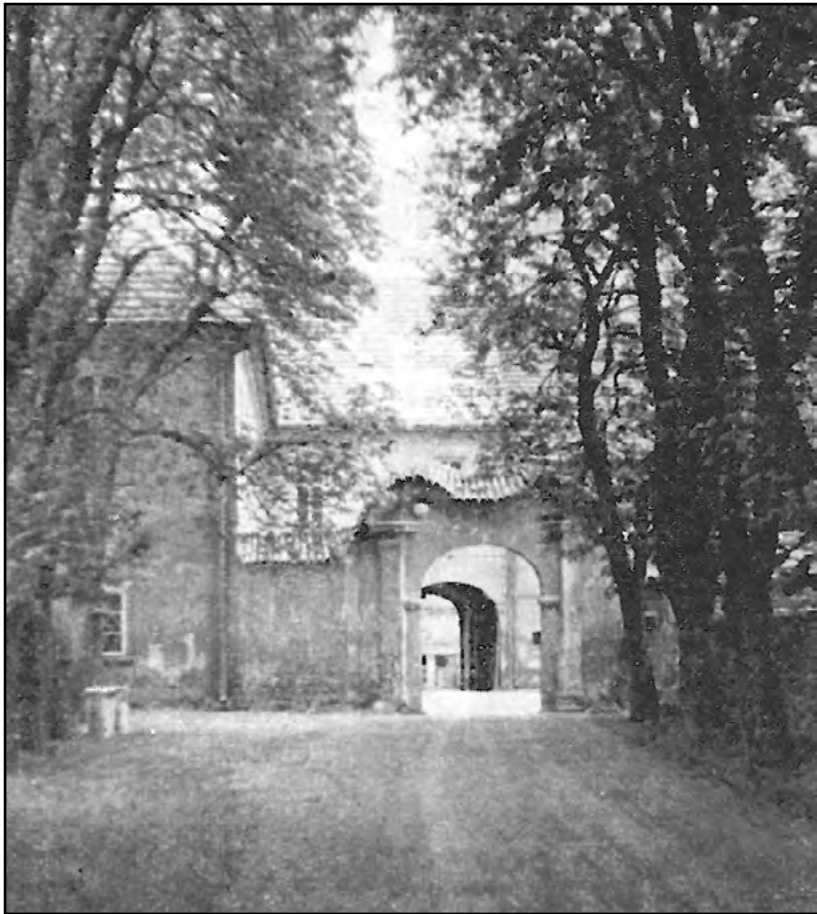
Jan Neruda a Terezie Marie Macháčková v době, kdy si byli navzájem velice blízcí

Terezie Marie byla skutečně krásná, jak jenom může být krásná sedmnáctiletá dívka s pravidelnými rysy obličeje, zádumčivýma, trochu snícíma očima, s plnými rty, dívka poprvé zamilovaná a myslící na svoji lásku. Bydlila střídavě v Kounicovském paláci v Praze a v záměčku v Králově Dvoře za Berounem.

První kartu vynesla šťastně právě svou krásou a nevinným půvabem mládí. V roce třístého výročí narození Williama Shakespeara uspořádala kulturní Praha velké oslavy, jejichž vyvrcho- lením byl slavnostní průvod postav jeho dramát. Když přišly na jeviště představitelky Sebastiána a Violy z Večera tříkrálového, vypuklo v divadle největší nadšení. Otýlie Sklenářová-Malá zachytila výrok ředitele divadla Thomého: „*Kdyby tato dvojčata znal Shakespeare, pak by pochopil, proč napsal Večer tříkrálo- vý.*“ Jan Neruda ji tam spatřil opět po dvou letech. V patnácti mu připadala jako krásná dívka, v sedmnácti rovněž. Ale přece byl mezi tím velký rozdíl. Neruda si jej samozřejmě povšiml, a jest- liže její půvab zaznamenal před dvěma lety na národní slavnosti v Apollu víceméně neosobně, nyní prudce vzplál.

Macháčkovi žili bohatým společenským životem, a kromě ji- ného byli i pravidelnými návštěvníky divadla, kde měli pronaja- tá místa. Do divadla chodil i Jan Neruda a s každým pohledem do lóže č. 8 si uvědomoval, že svět přece jenom není takovou pouští, za jakou jej po rozloučení s Karolínou Světlou považo- val. Jeho životopisci líčí, jak se mu srdce vždy rozbušilo při po- hledu na jednu ze sester – Terezii Marii. Nevím, jak ji na tu dál- ku mohl poznat, vždyť postával v přízemí a ony kromě toho, že si byly tak úžasně podobné, se ještě ke všemu úplně stejně odívaly, ale prosím, láska je všemocná. Snad to bylo opravdu to *o celé milování víc*, které mu umožnilo bezpečnou identifikaci.

Neruda byl v té době sice již uznávaný žurnalista, básník, povídkář i fejetonista, ale jeho bohatství stále zůstávalo spíše v duševní sféře a pro Terezii Marii by tak říkajíc žádnou partií nebyl. Ani v nejmenším nepochybuji, že by tato skutečnost nevadila jí, ale co páni rodičové? Josef Macháček pocházel sice rovněž z tzv. malých poměrů (byl z chalupnické rodi- ny z Radotína) a vypracoval se skutečně jenom vlastní pílí, houževnatostí a v neposlední řadě i nadáním k význačnému společenskému i politickému postavení. Ono ani ten zmíně- ný cukrovar nebylo tehdy snadné založit a vést. Ale dokázal to, zakoupil si k němu ještě zámeček v Králově Dvoře a sám



Vchod do zámku v Králově Dvoře

Bedřich Smetana se o něm zmiňuje jako o velkostatkáři. Abychom k němu byli spravedliví, svoje úsilí věnoval stejným dílem vydělávání peněz i české věci, zatímco Neruda se věnoval pouze české věci a literatuře, což se tehdy příliš s vyděláváním peněz sloučit nedalo. Kromě toho Josef Macháček byl, jak ani jinak nebylo možné, konzervativní staroček, zatímco Neruda tehdy ještě nadšený mladoček. Ale láska si našla cestu. Vždyť náš básník byl i divadelním referentem, a tak měl po-

chopitelně volný přístup jak k Otýlii Malé, tak i k divadelnímu tajemníkovi Josefovi Sklenářovi. A ti byli, jak jsme si již řekli, blízkými příbuznými Macháčkových. Oba se tedy stali prostředníky, tím spíše, že pohledy Terezie Marie se častěji a častěji zachycovaly na tehdy ještě jak takž štíhlé postavě němého literáta.

Byla to láska až neskutečně krásná, láska, o jaké čteme v románech z minulých století, láska, která dnes již dávno nemá společenské podmínky. Čímž samozřejmě neříkám, že je to jenom škoda. Jejich hluboký a oboustranně vřelý cit nevznikl ze společně tráveného života, z onoho období duševního i tělesného poznávání, z období vášně, období, kdy byt' i jen krátká nepřítomnost jednoho ochromuje myšlenkovou potenci druhého na jediné – čekání.

Terezie Marie se s Janem setkala snad dvakrát, třikrát, a ještě ni to nemůžeme tvrdit s naprostou jistotou. Víme, že to mělo být na plesu Národní besedy v Konviktě, ale na něj přišla jenom Marie Terezie, zatímco její sestra zůstala nemocná doma. Ples byl uspořádán 6. února 1865 a toto datum je i názvem básně, ve které Neruda líčí, jak *po nábřeží chodil bled a tich | mé oko klížil chladný, ostrý sníh | nejkrásnější to měla býti pro mne noc | v ní vrcholiti mělo moje žití celé...* Snad se setkali na šibřinkách Sokola pražského o tři týdny později, na nichž Terezie Marie byla, snad se setkali na jaře téhož roku na Vyšehradě a pravděpodobně ji doprovázel na nádraží (spolu se Sklenářovými), když odjížděla pozdě na jaře do Králova Dvora. Svědčí o tom dopis Josefa Sklenáře ze 14. května 1865, ale Neruda sám se o tom ve svých dopisech nikde nezmiňuje. Možná proto, aby při případném „prozrazení“ neuvedl Sklenářovy do rozpaků. Ale zmiňuje se o jejích dopisech, *libá řády, které mu napsala*, dostává od ní fotografii, na které pravděpodobně lpí její vyžádaný polibek na čele a na ústech, který jistě svými rty nesčetněkrát sejmul, jediný polibek, který si mohli vyměnit, píše na překrásné, Terezií Marií vlastnoručně vyšívané mapě na psací stůl a posílá jí dopisy i básně.

Pročítám je trochu s ostychem

Stojí výš než básně. Jsou plny citu, který je vyjádřen s velkou uvolněnou fantazií, jakou dovedl vzbudit jen opravdový cit. Jsou hlubší a opravdovější a nikde nemají ekvivalenty takových míst, jako například verše *jdi – jdi, mé drahé děvčátko | a ulev svému tělu | pusť slunce v svoje srdéčko | a klad' si rosu k čelu!*

Terezie Marie odjela v polovině května 1865 z Prahy a již se do ní nikdy nevrátila. Prožila klidné léto na zámečku v Králově Dvoře, léto, kdy chodila rozkvetlou zahradou naplněnou vůní života, bzukotem včel, barvami žhoucího července, dostávala dopisy, čítávala je znovu a znovu a toužila po Janovi. Nikdo se nikdy nedozví: tušila přicházející smrt, věděla, že Nerudu už nikdy nespatri? Srovnáme-li obě fotografie, které si mezi sebou vyměnili, mohli bychom při necitlivém posouzení snadno dojít k názoru, že to byl pár dosti nerovný – i fyzicky. Mladičká, krásná, zasněná dívka a trochu požívačná tvář s mohutnou bradkou a knírem a již ustupujícími vlasy zralého muže. Ale vzpomeňme si na Pabla Casalse nebo Johanna Wolfganga Goetha s jeho Theodorou Ulrikou Sophií von Levetzow a znovu si přečtème Nerudovy dopisy. I tady jistě zapůsobil prudký a hluboký cit, který vyjádřil orpavdý mistr pera, a v nich se dojistá ztratil zdánlivý nesoulad s vyvolaným citem Terezie Marie.

Byla zamilovaná.

Prudce, opravdově zamilovaná. Dopisy oplácela; Neruda se o nich zmiňuje, ale ze všech se zachoval jenom jediný koncept. Léto pomalu přecházelo. Terezie Marie vzpomínala a snila, ale zákeřná nemoc nemilosrdně postupovala. Blížil se podzim. Janovy dopisy v ní vyvolávaly takový pohnutí, že se pak vždy její zdravotní stav zhoršoval. Ošetřující lékař doporučil korespondenci přerušit.

Z těžké oblohy se snášel déšť. Cesty na zahradě oblékal vítr do prvních listů, celý kraj poznenáhlu měnil barvu. Stačila ještě Otýlie Malá zazpívat umírající Terezii Marii Nerudův kuplet Oněginského, zhudebněný operním pěvcem a hudebním skladatelem Josefem Lvem *Tvůj život, ranní budítka | můj je již zvon poslední | tvá láska – první láska je | a má je již poslední?*

Přechází říjen, den za dnem, až se zastaví u devítky.

Ted' jsme ve Dvoře Králové u Berouna my. Procházíme zámečkem a jeho zahradou, na které věru není už docela nic poetického. Škoda. Tam po té trati jel mladý Jan Neruda s Otýlíí Sklenářovou-Malou do Plzně. Údajně proto, aby byl přítomen jejímu pohostinskému vystoupení, ve skutečnosti jedině proto, že cesta vedla Královým Dvorem a že chtěl Terezii Marii spatřit alespoň z okna železničního vagónu. Při cestě tam viděl prý jenom zahradu *zesmutnělou ve špatném počasí* a při cestě zpět *v záři slunce, ale prázdnou*. Ale na tomto místě spočinuly jeho dychtivé zraky a tudy se skutečně procházela v záři červencového a snad ještě i srpnového slunce Terezie Marie a snila o své velké, jedině, tragické lásce.

Na počápekelský hřbitůvek je to odtud jenom kousek. Je rozložen kolem kostelíka na kopci a přitahuje pohledy zdaleka. Tady stával lovecký hrádek Přemyslovců, tady zemřel v roce 1253 král Václav I. a 12. října 1865 - hled, kalendář se opět odvíjí, den po dni, jak to, že se navždy nezastavil? – tudy krácel smutný průvod. Terezie Marie byla prý krásná i ve smrti. Svatební roucho, které jí život odepřel, jí oblékli do rakve. Byla vystavena v sále zámku na katafalku pokrytém šarlatovým sukнем. U rakve držel čestnou stráž Jindřich Fügner. Na hřbitůvku, někde až docela vzadu, stranou všech smutečních hostů, stál Jan Neruda a loučil se.

S milenkou i láskou.

Přes všechny další ženy, které prošly jeho životem, šel až do jeho konce sám. Terezie Marie byla jeho největší láskou, jak ji nemiloval už nikdy. Nechci být vůbec cynický, zvláště ne v tuto chvíli, kdy na počápekelském hřbitůvku stojím s vámi a kdy na mě teple dopadá slunce a kolem bzučí včely jako tenkrát, když Terezie Marie snila o lásce tolik konkrétní, tolik blízké, tolik ztracené, ale jistě vyvstává otázka, co by se bylo stalo, kdyby jejich láska měla volný průběh. Kdyby Terezie Marie zůstala a Neruda měl volný přístup do domu, jako ho měl kdysi k Holinům, kdyby se stal uznaným nápadníkem, ženichem, možná i chotěm? Došlo by vůbec k tomu? Kdo ví? Její smrt mu ji zanechala s trvalou představou největší a nejideálnější lásky.

Ignát Herrmann nám vypráví, jak 13. srpna 1891 platil matčin hrob na dalších sedm let. Sám již velmi špatně chodil. To bydlil ve Vladislavské ulici. Podle poslední kvitance na 10 zlatých 52 krejcarů, kteréž pan Jan Neruda, spisovatel, co poplatek za ponechání hrobu Barbory Nerudové na prvním košířském hřbitově v oddělení V., číslo řadové 160 zaplatil, měl čas až do konce roku, ale Jan Neruda spěchal. Ignát Herrmann zaplatil hrob na dalších 10 let a Neruda byl moc ráda. „Tedy na deset roků mám zase po starosti.“

Po deseti dnech již nežil.

Kdysi napsal s myšlenkou na Karolínu Světlou tyto verše: *Ó, moje slunko tmavé | rci, zdaž chceš býti v nočních tmách | mně světlo jasně žhavé?* Arne Novák napsal, že pohled, jímž Karolína Světlá ze svého zeleného vězení na Karlově náměstí téměř třicet let po jejich rozchodu poklonila se pohřebnímu průvodu Nerudovu, byl hrdě a tragicky mlčenlivý. Neruda věnoval také své studentské lásce Anně Holinové i tyto verše: *Jako první hochy snové | jako první pršky rána | jako první lásky chvíle | kvetou jarní fialinky | tichých luhů první dech.* Holinová opustila v podvečer svůj domov na Kampě s kytičkou smutečních fial, by je vhodila otevřeným oknem do domu, ve kterém Jan Neruda zemřel. Albert Pražák vypráví, že přítomný Heyduk dobře poznal, od koho jsou, a položil je na Nerudovu rakev jako její poslední pozdrav.

Ted' ho očekávala Terezie Marie.

Kanovník Šule napsal rodičům Macháčkovým jímavý dopis, končící ujištěním, že „Terezie Marie, předčasně uvadlá růže, vykvete v nebeském ráji nádherněji, než mohla vykvést na této zemi, a že tedy jest ještě naděje, aby ji jednou znovu a krásněji uviděl ten, kdo ji měl rád“.

Jsou chvíle, kdy jim oběma moc a moc přeji, aby měl pravdu. Tahle je jednou z nich.

Casals Pablo (1876-1973) – světově proslulý španělský violoncellový virtuos; žil v emigraci

Casanova Giovanni Giacono (1725-98) – známý italský dobrodruh, příslušník zednářské lóže, proslulý zejména svým útekem z „olověných komor“

(vězení benátské státní inkvizice), svůdce mnoha žen. Závažná jsou jeho historická díla, nejznámější jsou však Paměti

Herrmann Ignát (1854-1935) – spisovatel, redaktor Národních listů. Látkou téměř celého jeho díla se stalo prostředí Prahy a lidové vrstvy jejich předměstí
Holinová Anna – Neruda se s ní seznámil v r. 1852, byla jeho první láskou. Docházel do její rodiny, byl „přijat za nápadníka“, ale po deseti letech se s ní rozešel. Holinová se nikdy nevdala

Maupassant Guy de (1850-93) – prozaik, dramatik, žurnalista, soudně stíhán pro eroticky emotivní verše

Pražák Albert (1880-1956) – literární historik, profesor české a slovenské literatury na Univerzitě Karlově v Praze

Schmidtová Lidunka – seznámila se s Nerudou u Karolíny Světlé; jejich vztah nebyl hluboký, neboť v té době byl Neruda příliš zaujat hostitelkou, a tak byla spíše jen maskou jejich vztahu

Sklenářová-Malá Otýlie (1844-1912) – herečka (členka Národního divadla), profesorka pražské konzervatoře

Světlá Karolína – s Nerudou se úzce stýkala od r. 1861. Vztah trval necelý rok. Její manžel (prof Mužák) si náhodou přečetl jejich vzájemnou korespondenci, odmítl rozchod a spokojil se slibem, že veškeré styky s Nerudou manželka přeruší

Tichá Anička – seznámila se s Nerudou až koncem roku 1877, ačkoliv byl jejím strýcem a o 22 let starší. Přes oboustrannou opravnou náklonnost nakonec z eventuálního sňatku pro velký věkový rozdíl v srpnu 1880 sešlo

Večer tříkrálový – veselohra Williama Shakespeara, ve které vystupují dvojčata Sebastián a Viola

Vlachová Božena – seznámila se s Nerudou v lednu 1887. Upoutala ho zprvu hlavně podobou s Aničkou Tichou. Byla o 33 let mladší než on, tentokrát byl však vytrvalejší a zdá se, že se skutečně zamýšlel oženit. Nikdo z jeho okolí, včetně rodiny nevěsty, tím nebyli nijak nadšeni, přesto by k tomu s největší pravděpodobností došlo, ale Neruda si zlomil nohu a zranění mělo trvalé následky.

Další zajímavosti v místě a nejbližším okolí:

Královův Dvůr – dřevěná zvonice z r. 1905; Karlštejn- významný hrad ze 14. století, gotické malby, kaple sv. Kříže, vykládaná drahými kameny, cyklus obrazů Mistra Theodorika; *Koněpruské jeskyně-* bohatá krápníková výzdoba, dílna penězokazů z l. 1460-70; *Křivoklát* – významný královský hrad, pozdně gotické plastiky a malby; *Nižbor* – raně gotický královský hrad; *Točnick* – zřícenina gotického hradu; *Žebrák-* zřícenina raně gotického hradu.

*Už nikdy není mír na nebesích,
neboť aeroplány tvrdě narážejí na orly
a teď, když radiogramy
píší hieroglyfy do vzduchu,
ani malý kos si nemůže vylétnout,
aby nebyl popraven elektrinou.*

Norman Macleod

ZDE JE MŮJ DOMOV

Někdy se životní dráhy dvou lidí, z nichž každý se proslavil něčím jiným, diametrálně odlišným, náhle střetávají. Třeba jenom na malý okamžik. Možná se pozdraví, snad se jenom usmějí, možná na sebe pohlédnou – a dost. Nebo ještě méně. Možná jenom náhodně vstoupí do stejného prostoru, ohraničeného zdí, sluncem, jásosem či ostatným drátem. Jediné setkání. Zmizí na něj vzpomínka beze stopy, anebo...?



„Jsem doma“ – autograf Bohuslava Martinů v železné mřížce vchodu do světničky, kde strávil prvních 12 let života

Dne 21. května 1927 přistálo ve 22 hodin 22 minut na pařížském letišti Le Bourget letadlo Ryan NYP, nazvané Spirit of Saint Louis. Ještě po čtyřiceti letech píše historikové, že na kolech podvozku se smísil prach newyorského letiště Roosevelt-Field s prachem letiště pařížského. Stroj právě ukončil cestu, která znamenala počátek nové epochy ve vývoji světového letectví – přímý let z New Yorku do Paříže. Očekávalo jej 200 000 diváků. Mezi nimi byl i sedmatřicetiletý komponista z Čech.

Polička leží ve výši 555 m nad mořem v údolí Bílého potoka, na Českomoravské vrchovině. Ze všech stran je obklopena vysokými, táhlými horskými hřbety. Byla založena v roce 1265 jako královské město. Na počátku 14. století se stala věnným městem a byla připsána Elišce Rejčce zástavou za nevyplacené věno. Jak už tak v naší historii bývá zvykem, i ona byla sem tam obsazena nějakým vojskem. V roce 1421 husity a ještě v téže roce uherskými žoldněři. Podle kroniky Vavřince z Březové ti druzí téměř všechny její obyvatele vyhladili. Potom bylo zase dobře, v Poličce vzkvétalo plátenictví, soukenictví a obchod, měšťané město vydláždili a založili hned dva pivovary. V letech 1853 až 1865 byl postaven novogotický kostel sv. Jakuba podle plánů Antonína Vacha a stavbu na místě gotického kostela z přelomu 13. a 14. století realizoval František Schmoranz. Halové trojlodí s polygonálním závěrem zaklenul křížem, empory umístil do bočních lodí a postavil průčelní věž. Josef V. Helich namaloval pro hlavní i boční oltáře některé obrazy, Václav Levý vytvořil plastiku sv. Jakuba. Věž si samozřejmě žádala povězného, který by na ní držel ve dne v noci hlídku proti ohni, natahoval věžní hodiny, dbal o jejich správný chod a bití a zvonil klekání.

Stal se jím Ferdinand Martinů.

Za plnění zmíněných povinností dostával z obecní pokladny ročně 150 zlatých, z místních důchodů města uvnitř hradeb pak osm metrů tvrdého dříví na topení, 20 zlatých jako příspěvek na světlo a dalších 12 zlatých za zvonění klekání. Protože bychom si jen těžko mohli představit, jak mnoho nebo málo peněz

to bylo, musíme se orientovat faktem, že i nahoře ve věži musil Ferdinand Martinů dále provozovat svoji živnost – ševcovství. Ačkoliv si dobře nedovedu představit, jak mu tam chodili po těch 193 schodech zákazníci na míru či zkoušku.

Na hasičský kalendář, na který si poznamenával termíny pro dodání bot a další běžné denní i rodinné záležitosti, si ke konci roku 1890 zapsal: „8. prosince nám přinesla vrána hošíčka klučáčka, křtěnej byl 14. prosince Bohuslav Jan.“ V rubrice „místo narození“ je v matrice zápis „na věži kostelní“. „Bylo to na slavný den Panny Marie, právě když zvonily všemi zvony,“ vzpomínala matka Karolína Martinů ještě na jaře v roce 1940. Porodní bába prý řekla: *Bude to slavný muž; vítají ho velkým zvoněním.*“

Možná, že právě tak vyzváněly zvony 4. února 1902 nad Detroitem ve státě USA Michigaonu. Tehdy se švédskému přistěhovalci, původním jménem Ole Mansonovi, narodil syn – Charles A. Lindbergh. Vyrůstal v Minnesotě, na farmě na západním břehu Mississippi, dvě míle jižně od Little Falls, kde byl jeho otec právníkem. Letadlo spatřil poprvé ve svých deseti letech. Stal se pilotem armádního letectva a později civilním pilotem na lince Chicago – Saint Louis. Až do roku 1932 držel světový rekord v počtu seskoků padákem; seskočil čtyřikrát (byly to všem seskoky nucené). Chicago je od Saint Louis vzdáleno 364 km. Neobstojí tedy příliš tvrzení, že pro svůj pozdější životní výkon získal na této trati *neocenitelné zkušenosti pro dálkové lety, trpělivost při dlouhých přeletech a schopnost navigace v noci podle soudobých přístrojů*, ale přece jenom létal a létal.

Když Bohuslav Martinů začal chodit do školy, byl tak slabý, že ho musili po schodech snášet i vynášet. Od šesti let se učil hrát na housle u krejčího Josefa Černovského. Víme, že virtuosem se nikdy nestal, tak si jenom stručně připomeneme, že jako šestnáctiletý plachý a zamlklý student přijel do Prahy s dřevěným kuffíkem a rancem barevných peřin. Od rodičů dostával měsíční apanáž sedm zlatých. Na konzervatoři byl přijat do houslového

oddělení profesora Suchého (žáka Otakara Ševčíka), což bylo pro něj jistě vyznamenání. Příliš si ho však nevážil, a tak byl po dvou letech trvale špatného prospěchu přidělen jako slabší žák k profesorovi Jindřichu Bastařovi. Koncem školního roku nebyl klasifikován a přestoupil na varhanní oddělení. Zde studoval se stejnou pílí, a tak byl 4. června 1910 vyloučen – jak si můžeme přečíst v hlavním katalogu konzervatoře v Praze – „pro nenapravitelnou nedbalost“.

Přitom již od šestnácti let komponoval a svoji první skladbu, smyčcový kvartet, složil dokonce již v deseti letech. V kompozici byl samouk a zpočátku skládal bez jakýchkoli technických znalostí. Housle vzal naposledy do rukou 14. října 1923, kdy zahrál tatínkovi na pohřbu Ernstovu Elegii. Hned potom je prodal a odejel na tři měsíce (Na tu dobu dostal stipendium) do Paříže.

Zůstal tam sedmnáct let.

Studoval partitury, učil se odposloucháváním koncertů a operních představení. Vstřebával podněty soudobé evropské hudby (zejména Igora Stravinského) a postupně nalézal sám sebe. Stalo se to, co se před ním i po něm přihodilo snad všem velkým českým umělcům žijícím delší čas v cizině. Krásně to říká hudební publicista Miloš Šafránek, který byl ve službách ministerstva zahraničních věcí na vyslanectví ČSR v Paříži v letech 1927-38 a v této době se s Bohuslavem Martinů úzce stýkal: *V Paříži, což působí na první pohled paradoxně, osvěžil a posílil Martinů své dílo prostým lidským citem a českými složkami. Neslevil přitom nic ze svého ryzího češství, které zasadil do rámce světové kultury. To, co nám zní jako česká melodie, dojímá cizince jako cosi úžasně lidského a krásného.* Martinů prostě v Paříži upevnil svůj skladatelský projev, navázal novým způsobem na tradici české hudby a zároveň jej pevně zasadil do světové hudební kultury.

Jeho pobyt v Paříži nebyl nepřetržitý. Zajel domů a v Poličce napsal skladbu, která v zásadě znamenala rozchod s impresionismem. Nazval ji Half-time.

A potom přišlo jaro roku 1927.

Bohuslav Martinů byl jedním z dvou set tisíc diváků, kteří očekávali Lindberghův přilet. Když konečně přistál, strhla se nepopsatelná vřava. Lidé prolomili kordony policistů a zaplavili přistávací plochu a pořadatelům se tak tak podařilo ukrýt pilota v hangáru. Vypráví se, že on sám si strhl přilbu z hlavy a hodil ji do řad diváků jako herečka růži od neznámého ctitele a nešťastník, který ji ukořistil a byl pak pokládán za úspěšného letce, skončil, téměř umačkán nadšenými diváky, v nemocnici.



Novogotický kostel sv. Jakuba v Poličce, v jehož průčelní věži se 8. prosince 1890 narodil pověznému Ferdinandu Martinů syn Bohuslav Jan